

9. Соколов М. Активізація амортизаційної політики як фактор економічного зростання Росії. Економіка України. 2011. № 12. С. 71–79.
10. Соколов М.М. Роль амортизації в накопленні. Економист. 2010. № 7. С. 36–58.
11. Соломко А.С. Засоби підвищення ефективності використання основних фондів підприємств суднобудівної галузі України в сучасних економічних умовах. Актуальні проблеми економіки. 2010. № 1. С. 164–174.
12. Реформа системы амортизации в США. URL: <http://www.forexprom.ru/ekonomika61.html>.
13. Степаненко Д.М. Методы реализации государственной инновационной политики в зарубежной практике. Творческий и научно-практический журнал Донского государственного технического университета. 2005. № 2(24). С. 238–245.

Аннотация. В статье исследованы роль и значение амортизации в процессе воспроизводства основного капитала в зарубежных странах. Доказано, что в зарубежных странах существует тесная взаимосвязь между наличием собственных средств предприятий для финансирования инвестиций в основной капитал и их инвестиционной и инновационной активностью. Сделан вывод о том, что амортизационная политика в зарубежных странах проводится для повышения деятельности компаний, более полного учета требований научно-технического прогресса, своевременной замены устаревшего основного капитала.

Ключевые слова: основной капитал, амортизация, инвестиции в основной капитал, воспроизводство основного капитала, амортизационная политика.

Summary. It is investigated in the article the role and value of depreciation in the process of reproduction of fixed capital in foreign countries. It is proved by the author that in foreign countries there are close relationship between the availability of own funds of enterprises to finance investment in fixed capital and their investment and innovation activity. It is concluded that depreciation policy in foreign countries is carried out in order to increase the activity of companies, to more fully take into account the requirements of scientific and technological progress, the timely replacement of outdated fixed capital.

Key words: fixed capital, depreciation, investment in fixed capital, reproduction of fixed capital, depreciation policy.

УДК 338.45: 339.5

Вітько Д. О.
*аспірант кафедри світового господарства
та міжнародних економічних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Vitko D. O.
*PhD Student,
Kyiv Taras Shevchenko National University*

ДЕТЕРМІНАНТИ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

THE DETERMINANTS OF INTERNATIONAL COMPETIVENESS: THE CASE OF UKRAINIAN AGRICULTURAL ENTERPRISES

Анотація. У статті проаналізовано детермінанти міжнародної конкурентоспроможності українських аграрних компаній на міжнародних ринках. Виявлено, що найбільший вплив на експорт мають зовнішні чинники: експорт за попередній період, попит на міжнародних ринках. Сила впливу внутрішніх чинників на експорт виявилася порівняно меншою, хоча зниження ціни експортованої продукції на 1 дол. США здатне збільшити експорт на понад 500 тис. дол., а зростання продуктивності праці одного працівника на 1 тис. дол. – до зростання експорту на 11,7 млн. дол. Серед детермінантів міжнародної конкурентоспроможності компаній на рівні аналізу товарних позицій виявлено найбільший вплив для кукурудзи, пшениці, вівса, гречки.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність, аграрні підприємства, Україна, чинники, експорт.

Постановка проблеми. Україна є відкритою економікою і продовжує нарощувати частку експорту у ВВП, яка нині становить понад 50%. Цьогоріч уперше за період незалежності з'явилася національна експортна стратегія, де значна увага приділяється АПК, тому варто очікувати подальшого зростання експорту продукції українських аграрних підприємств.

Агропромислові підприємства протягом останнього десятиліття постійно збільшували свою частку в загальному національному експорті. З іншого боку, попри

останню девальвацію гривні існують товарні аграрні позиції, які не демонстрували зростання закордонних продажів. Така різноспрямована ситуація з українським аграрним експортом актуалізує питання міжнародної конкурентоспроможності сектору, продукції та окремих підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри те, що сама проблема конкурентоспроможності не є новою для наукової спільноти, а її дослідження мають широкий діапазон, донині не існує єдиного підходу до трактування

цього терміну та його критеріїв. Класичною теоретичною роботою цього напрямку є наукова праця М. Портера [9]. Останнім часом західні дослідники на противагу ранішим роботам дуже захопилися емпіричною оцінкою чинників міжнародної конкурентоздатності підприємств [13–16]. Тригером такої активізації стала поява баз даних із характеристиками підприємств, що й зумовило зсув акценту дослідження з макrorівня на мікрорівень.

Проблема конкурентоспроможності в Україні завжди була актуальною в наукових та бізнесових сферах. Нині існує значна кількість описових робіт, де аналізуються різні аспекти конкурентоспроможності підприємства: сутність та чинники конкурентоспроможності [1; 3; 4; 6; 8; 11], шляхи підвищення [2; 6]. Значно менша кількість робіт присвячена міжнародній конкурентоспроможності аграрного підприємства [5]. Практично відсутні роботи, які б аналізували чинники міжнародної конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Мета статті полягає у виявленні головних детермінантів, які визначають конкурентоспроможність українських виробників на міжнародних аграрних ринках, та сили їх впливу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення поставленої мети використаємо багатофакторний регресійний аналіз. Перед початком аналізу, позначимо, що до аграрного експорту ми будемо включати товари з 1-ї по 15-ту товарні групи відповідно до УКТЗЕД [12]. Доцільно також поділити вказані товарні групи на сировинні товари: біржові (04, 09, 10, 11, 12, 13, 15), позабіржові (01, 02, 04, 07-09, 12, 15), оброблені (02, 04, 15, 10, 15), технічні (неїстівні: 05, 06, 12, 14, 15). В аналіз не включено напої, наприклад березовий сік. Повторення кодів пояснюється тим, що така класифікація відбувається на рівні підпозицій (шість цифр коду), у нашому випадку використано групи.

Аналіз українського експорту в розрізі груп представлено на рис. 1. Як видно, загальний експорт та експорт аграрної продукції попри певну схожість динаміки характеризується різною амплітудою коливань. Так, за останні десять років перший мав середній темп приросту 3,1%, а аграрний експорт – 16,3%. Загальний експорт різко впав у 2009 р. – на 40,7%, а також у 2013–2015 рр. – на 7,8%, 14,9%, 29,3% відповідно. Падіння ж аграрного експорту становило максимум 10,6% у 2009 р. та 10,9% у 2015 р. Заслуговує на увагу окремо динаміка частки експорту аграрної продукції у загальному експорті. Як видно з правої шкали рис. 1, у періоди найбільшого падіння

сукупного експорту частка аграрного експорту зростала, наприклад у 2009 р., та особливо після 2009 р. У цілому темп приросту частки аграрного експорту – 18,3% на рік. Стрімка динаміка аграрного експорту несе в собі загрози подальшого перекосу структури вітчизняної економіки. Зростання експорту мало би більше позитиву, якби це стосувалося продукції харчової промисловості, де доданої вартості значне більше.

Для здійснення регресійного аналізу визначимо товарні групи, які відіграють головну роль в експорті аграрної продукції.

Рис. 2 демонструє абсолютне домінування в експорті: 1. зернових культур (44,5%); 2. жирів та олій тваринного або рослинного походження; продуктів їх розщеплення; готових харчових жирів; воски тваринного або рослинного походження (24,5%); 3. насіння і плодів олійних рослин; іншого насіння, плодів та зерна; технічних або лікарських рослин; соломи і фуражу (14,3%); 4. молока та молочних продуктів; яєць птиці; натурального меду; істивних продуктів тваринного походження, в іншому місці не зазначених (4,8%). Разом згадані товарні групи становлять понад 91%.

Варто відзначити, що за вказаний період частка зернових зменшилася на 3,1%, жирів та олій рослинного та тваринного походження – на 4,7%. Інші товарні групи збільшили свою частку, причому група «інші» – в чотири рази.

Для аналізу візьмемо дані експорту зернових, які найбільшою мірою репрезентують аграрний експорт.

Аналіз попередніх емпіричних досліджень [13–16] показав, що чинники, які визначають конкурентоспроможність підприємства на міжнародних ринках, можна об'єднати у дві великі групи: зовнішні та внутрішні. До зовнішніх будемо відносити чинники, які здатні впливати на господарську ефективність на національному та закордонних ринках. До внутрішніх чинників належать характеристики самого підприємства, наприклад ефективність менеджменту, мотивованість та компетентність керівництва щодо експорту (у нашому випадку), розмір компанії тощо.

Далі наведемо змінні, які ми будемо використовувати в нашому аналізі. Вони були відібрані за критерієм доступності даних.

Отже, за залежну змінну (Exp_{it}) вибрано розмір експорту України по кожній товарній позиції (1001–1008) товарної групи «10 – зернові». Дані були взяті за період 2000–2016 рр. з ресурсу UN COMTRADE [17].

До незалежних змінних, вплив яких оцінювався, віднесено: ціну продукції, відносну інфляцію, продуктив-

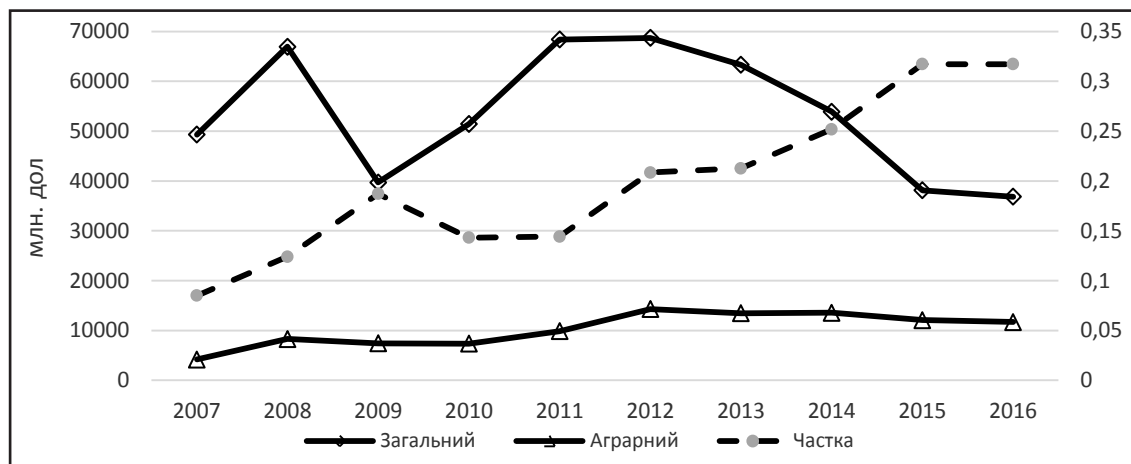

Рис. 1. Загальний та аграрний експорт, 2006–2016 рр. [17]

ність аграрного виробництва, обмінний курс, попит на світовому ринку.

Очевидним є той факт, що для сировинних товарів ціна (P_{ua}) має бути одним із ключових чинників українського експорту.

Спорідненим за впливом має бути рівень інфляції (I_{ua}). Якщо він є відносно нижчим порівняно з країнами-конкурентами, то з часом продукція стає більш конкурентоспроможною, тому що ціна такої продукції буде зростати повільніше. Наприклад, у післявоєнний період Японія та Німеччина мали відносно нижчі темпи інфляції, ніж основні конкуренти, що допомогло їм стати більш конкурентоспроможними на міжнародних ринках.

У нашому разі відносний рівень інфляції для трьох країн – України, РФ, Казахстану, які міжнародні ринки розглядають як схожих постачальників (Чорноморський регіон для зернових культур), – укаже на схожість цінової динаміки у цих економіках до 2013 р. Але останні дані вказують, що попри інфляцію в 40% Україна змогла наростити аграрний експорт. Пояснити це можна тим, що або рівень інфляції не впливає на аграрний експорт, або позитивний вплив мали інші чинники.

Для цього включасмо змінну обмінного курсу (ER_{uah}), яка й повинна, на нашу думку, пояснити зростання аграрного експорту попри суттєву відносну інфляцію, адже гривня за цей період девальвувала втричі. Дані про обмінний курс гривні взято з офіційного сайту НБУ [7].

Серед незалежних змінних також розглянемо вплив попиту на міжнародному ринку (D_{int}). Відповідні статистичні дані візьмемо з UN COMTRADE.

Серед даних, які описують ефективність самих підприємств, доступні лише дані про продуктивність праці в с/г. Їх було взято з офіційного сайту Державної служби статистики України [10]. Як відомо, одним із головних чинників підприємства є вартість робочої сили, однак такі дані відсутні для українських підприємств, особливо для довгого періоду часу.

На початковому етапі нашого аналізу виявимо чинники, які мають найсильніший вплив одночасно на всі згадані вище товарні позиції. Для цього будемо оцінювати залежність:

$$EXP_{ua} = \beta_0 + \beta_1 P_{ua} + \beta_2 I_{ua} + \beta_3 D_{int} + \beta_4 ER_{uah} + \beta_5 Pr_{ua} + \varepsilon, \quad (1)$$

де
 EXP_{ua} – експорт аграрної продукції з України;
 P_{ua} – середня вартість 1 т експортованої продукції;
 I_{ua} – середньорічний рівень інфляції в Україні;
 D_{int} – попит на міжнародних ринках;
 ER_{uah} – середньорічний курс гривні;
 Pr_{ua} – продуктивність праці аграрних підприємств України.

Було використано 128 спостережень для кожної змінної. Для уникнення мультиколінеарності будемо кореляційну матрицю для вибраних чинників (табл. 1).

Як можна помітити, найсильніший зв'язок у залежності змінної з попитом на іноземному ринку, обмінним курсом та продуктивністю праці агропідприємств. Низка незалежних змінних має суттєвий зв'язок між собою, тому їх буде виключено для уникнення мультиколінеарності. Зокрема, *рівень інфляції* (через кореляцію з обмінним курсом), *продуктивність* (через кореляцію з вартістю 1 т експорту, обмінним курсом).

Результати регресійного аналізу подано в табл. 2. $R=0,81122815$, $R^2=0,65809110$ Adjusted $R^2=0,64697211$. Тобто наші незалежні змінні пояснюють 65% динаміки українського аграрного експорту.

Отримані значення стандартизованих індексів біля незалежних змінних дають змогу стверджувати, що попит на світових ринках, ціна української сировини та обмінний курс найбільшою мірою визначають динаміку українського експорту аграрної продукції. Зокрема, зростання світового попиту на 1% призводить до зростання українського експорту на 0,77%. Девальвація гривні на 1% здатна збільшити експорт на 0,22%. Продуктивність у с/г найменше впливає на український аграрний експорт – від 1% до 0,18%.

Проте недоліком отриманих результатів регресійного аналізу є наявність автокореляції залишків. На це вказують їх розподіл та критерій Дарбіна-Вотсона (0,64). Як відомо з теорії економетричного аналізу, причин може бути декілька, але однією з найголовніших є невключення всіх можливих детермінантів. Для усунення автокореляції додамо до наших чинників ще лагову змінну – $EXP_{ua,t-1}$.

Результати табл. 3 є кращими від попередніх, оскільки скоригований коефіцієнт детермінації становить 0,87. Також індекс Дарбіна-Вотсона (1,94) вказує на відсутність автокореляції.

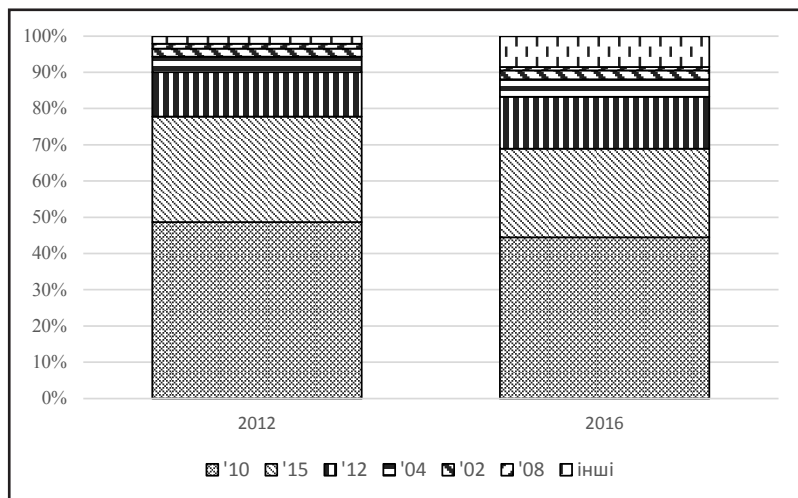

Рис. 2. Структура експорту аграрними товарами [17]

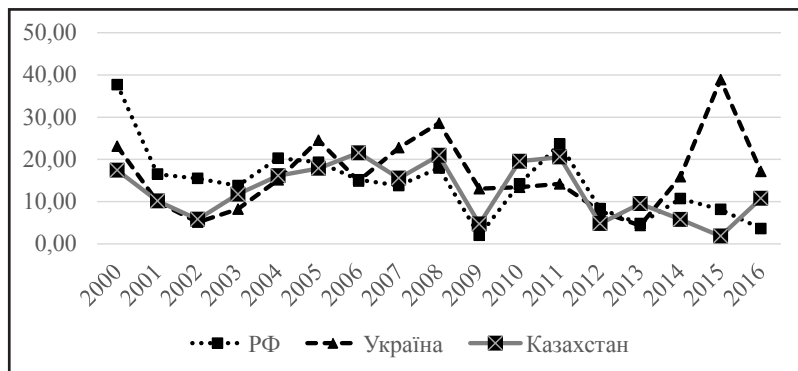

Рис. 3. Відносний рівень інфляції України, Казахстану, Росії, 2000–2016 рр. [18]

Результати табл. 3, виходячи зі стандартизованих бета, вказують на те, що найбільший вплив на експорт зернових мають їх експорт за попередній період, попит на міжнародних ринках. Приріст експорту в минулий період на 1 млн. дол. здатний зумовити зростання експорту поточного періоду на 766 тис. дол. виходячи з необроблених

бета. Аналогічно зростання світового попиту на відповідну товарну позицію зернових здатне зумовити зростання українського експорту на 16 тис. дол.

Вплив ціни експортованої продукції має обернений зв'язок із залежною змінною, тому зменшення ціни українських зернових на 1 дол. у середньому може збільшити

Таблиця 1

Кореляційна матриця змінних

Змінна	P_{ua}	D_{int}	ER_{uah}	Pr_{ua}	I_{ua}	EXP_{ua}
P_{ua}	1,000000	0,246834	0,130769	0,383103	0,098368	-0,043495
D_{int}	0,246834	1,000000	0,124395	0,185613	0,081059	0,744924
ER_{uah}	0,130769	0,124395	1,000000	-0,320664	0,503735	0,220765
Pr_{ua}	0,383103	0,185613	-0,320664	1,000000	-0,076759	0,127307
I_{ua}	0,098368	0,081059	0,503735	-0,076759	1,000000	0,091912
EXP_{ua}	-0,043495	0,744924	0,220765	0,127307	0,091912	1,000000

Джерело: розраховано автором

Таблиця 2

Результати регресійного аналізу

N = 128	b*	SE b*	B	SE b	t (123)	P
Intercept			-397173	176033,7	-2,25623	0,025822
D_{int}	0,764085	0,055322	0	0,0	13,81158	0,000000
P_{ua}	-0,333646	0,060278	-1917	346,4	-5,53510	0,000000
ER_{uah}	0,229252	0,058831	312	80,0	3,89677	0,000159
Pr_{ua}	0,186817	0,063181	27527	9309,6	2,95688	0,003727

Джерело: розраховано автором

Таблиця 3

Результати регресійного аналізу з додаванням лагової змінної

N = 118	b*	SE b*	B	SE b	t (113)	p
Intercept			-123379	95463,86	-1,29241	0,198851
$EXP_{ua,t-1}$	0,724091	0,047682	0,766	0,05	15,18589	0,000000
D_{int}	0,267788	0,048790	0,016	0,003	5,48856	0,000000
P_{ua}	-0,090842	0,038057	-535	224,05	-2,38697	0,018648
Pr_{ua}	0,075162	0,035641	11686	5541,57	2,10887	0,037165

Джерело: розраховано автором

Таблиця 4

Результати регресійного аналізу для товарних позицій 1001–1008

Залежна змінна: експорт								
Код	Найменування	P_{ua}	D_{int}	ER_{uah}	Pr_{ua}	I_{ua}	Intercept	R ² (adj. R ²)
1001	Пшениця і суміш пшениці та жита (меслин)	-	0,076 ^c (0,034)	1240 ^a (354)	-	-30494 ^c (16366)	-	0,85 (0,78)
1002	Жито	-	-	-	-	-	-	0,23 (0,11)
1003	Ячмінь				31327 ^b (11935)	12324 ^b (4874)	-1471337 ^b (557117,7)	0,73 (0,67)
1004	Овес	15,2 ^b (6,3)	-	3,4 ^b (1,4)	-	114,7 ^b (50,9)	-10140 ^c (5474,5)	0,76 (0,65)
1005	Кукурудза	-24619 ^a (5423)	0,27 ^a (0,03)		-50213 ^c (24338)	-38497 ^a (11011)	4063618 ^b (1343666)	0,94 (0,92)
1006	Рис	-20,4 ^a (3,76)	0,001 ^a (0,0001)	-	-	-	-	0,85 (0,8)
1007	Сорго зернове	144,9 ^a (43,3)	-	-	-	-	-	0,44 (0,4)
1008	Гречка, просо та насіння канаркової трави; інші зернові культури	29,99 ^a (6,878)		7,22 ^a (1,24)		-151,61 ^c (70,344)	13805,9 ^c (7282,2)	0,82 (0,78)

Примітки: в дужках подано стандартні помилки, рівень значимості: ^a p < 0.01, ^b p < 0.05, ^c p < 0.10.

Джерело: розраховано автором

його експорт на 535 тис. дол. Схожим чином зростання продуктивності праці одного працівника українських аграрних підприємств на 1 тис. дол. може призвести до зростання експорту на 11,7 млн. дол.

Нами також було додатково здійснено оцінку впливу відібраних змінних на експорт кожної товарної позиції зернових. Часовий період аналізу був взятий той самий, кількість спостережень – 16 для кожної змінної. Результати подано в табл. 4.

Кожна з восьми позицій продемонструвала різні чинники конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Найбільша кількість чинників – чотири – була виявлена для кукурудзи, для жита жодна змінна не виявилася значущою. Обмінний курс серед виявлених випадків найбільше впливає на показники експорту пшениці, найменше – вівса. Продуктивність у випадку з ячменем має прямий вплив, а для кукурудзи – обернений. Ціна має обернений вплив на експорт для кукурудзи та рису. Інфляція також неоднаково впливає: лише у двох випад-

ках – для ячменю та вівса – зафіксований прямий вплив на експорт.

Висновки. Результати емпіричної оцінки детермінантів міжнародної конкурентоспроможності українського аграрного експорту вказують на переважання детермінантів зовнішнього щодо аграрних підприємств середовища. Зокрема, значний вплив демонструють динаміка експорту за попередній період, попит на міжнародному ринку. Внутрішні чинники – ціна одиниці експортованої сировини, продуктивність праці аграрних підприємств – мають дещо слабший вплив.

Аналіз детермінантів конкурентоспроможності на рівні товарних позицій виявив різні чинники конкурентоспроможності на міжнародному ринку для різних товарів. Найбільша кількість чинників (чотири) була виявлена для кукурудзи, для жита жодна змінна не виявилася значущою.

Напрямок подальших досліджень убачається в ускладненні аналізу з використанням більше змінних, товарних підпозицій.

Список використаних джерел:

1. Вінченко І.І. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: стан і перспективи. Агросвіт. 2013. № 21. С. 10–13.
2. Гомза В.М Шляхи підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Економіка АПК. 2014. № 12. С. 109.
3. Доброзорова О.В. Формування умов забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємств АПК України. URL: http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_97/11.pdf.
4. Донських А.С. Конкурентоспроможність аграрних підприємств та фактори, що її визначають. Ефективна економіка. 2011. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=850>.
5. Ільїн В.Ю. Конкурентні переваги аграрних підприємств з позицій міжнародного поділу праці. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. 2012. Вип. 2(5). Т. 2. С. 129–134.
6. Малік М.Й., Нужна О.А. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія. К.: Інститут аграрної економіки, 2007. 270 с.
7. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют (середній за період). URL: https://bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls.
8. Петіна Л.В. Вплив внутрішніх і зовнішніх чинників на конкурентоспроможність аграрних підприємств регіону. Облік і фінанси АПК. 2011. № 3. С. 152–156.
9. Портер М. Международная конкуренция. М.: Международные отношения, 1993. 896 с.
10. Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Россіхіна О.С. Основні фактори конкурентоспроможності підприємства. Держава та регіони. 2010. № 2. С. 184–187.
12. Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності. URL: <http://sfs.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/subektam-zed/klasifikatsiya-tovariv/63603.html>.
13. Carlin W., Glyn A., Van Reenen J. Export market performance of OECD countries: An empirical examination of the role of cost competitiveness. Economic Journal. 2011. № 111(468). P. 128–62.
14. Cerrato D., Depperu D. Unbundling the construct of firm-level international competitiveness. Multinational Business Review. 2011. Vol. 19. Issue 4. P. 311–331.
15. Dosi G., Grazzi M., Moschella D. The determinants of international competitiveness: a firm-level perspective. Sant'Anna School of Advanced Studies, Pisa, Italy and Department of Economics. University of Bologna, Bologna, 2013. 27 p.
16. Mayer T., Melitz M., Ottaviano G. Market size, competition, and the product mix of exporters. NBER Working Papers 16959, National Bureau of Economic Research, Inc, 2011. – 34 p.
17. UN Comtrade Database. URL: <https://comtrade.un.org/>.
18. World Development Indicators. URL: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators#>.

Анотація. В статтю проаналізовані детермінанти міжнародної конкурентоспроможності українських аграрних компаній на міжнародних ринках. Виявлено, що найбільше впливають зовнішні фактори: експорт за попередній період, попит на міжнародних ринках. Сила впливу внутрішніх для компаній факторів оказалась порівняно меншою.

Ключевые слова: міжнародна конкурентоспроможність, аграрні підприємства, Україна, фактори, експорт.

Summary. By using multiple regression, the author of the paper have found out the significant influence of external determinants – the dynamics of exports in the previous period, demand at the international markets – in comparison with the inner ones: the prices of exported raw materials, labor productivity of the agrarian companies from Ukraine. The analysis of the competitiveness determinants at the level of commodity positions has revealed various factors of competitiveness at the international market. The greatest number of factors (four) was found for corn, for rye no variable was found to be significant. Overall, the findings of the paper are in line with the theoretical framework of the international competitiveness and its empirical tests for companies from developed countries.

Key words: International competitiveness, agrarian enterprises, Ukraine, determinants, export.